

Верховний
Суд

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

Тренінг «Закон України «Про правотворчу діяльність»» для суддів апеляційних адміністративних судів

8 квітня 2025 року

Суддівський активізм і правовий моніторинг: як Верховний Суд впливає на якість законодавства

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор

Пов'язані поняття:

1. Незалежність суду
2. Суддівський активізм (judicial activism)
3. Суддівська правотворчість (judicial lawmaking)
4. Динамічне тлумачення закону
5. Принцип законності
6. Правовий моніторинг
7. Принцип поділу державної влади (система стримувань і противаг)
8. Правова позиція (висновок, практика, прецедент)
9. Аналогія закону, аналогія права
10. Ефективний захист
11. Принцип правової визначеності
12. Окрема ухвала
13. Адміністративне судочинство
14. Довіра до суду

Нові принципи здійснення судочинства

1. Принцип пріоритету національної безпеки
2. Принцип залучення технологій штучного інтелекту
3. Принцип відповідальності перед майбутніми поколіннями
4. Принцип максимальної наближеності судді
5. Принцип врахування нових форм суспільних інтересів
6. **Принцип суддівського активізму**
7. Принцип безумовної виконуваності судового рішення

Співіснування виконавчої та судової влади в США

Суд США заблокував указ Трампа про заморожування виділення федеральних грантів

<https://www.nytimes.com/live/2025/01/28/us/trump-news-executive-orders#trump-funding-freeze-blocked>

Суд призупинив указ Трампа про скасування видачі громадянства за правом народження

<https://edition.cnn.com/2025/02/05/politics/judge-blocks-birthright-citizenship-executive-order/index.html>

Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»

Стаття 23. Відстрочка від призову на військову службу під час мобілізації

1. Не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані:...

державні службовці, які готують висновки до проектів нормативно-правових актів, проводять їх фахову, наукову, юридичну експертизу та/або експертизу прийнятих нормативно-правових актів в органах, що забезпечують діяльність Президента України, Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України.

Співвідношення понять

Judicial activism (суддівський активізм) — ширше поняття, яке означає активну роль суду у формуванні політики через тлумачення законів, зокрема коли суд втручається в сфери, традиційно віднесені до компетенції законодавчої чи виконавчої влади. Це може включати як скасування законів, так і створення нових підходів до тлумачення прав.

Judicial lawmaking (судове правотворення) — вже вужчий підвид суддівського активізму, який конкретно стосується ситуацій, коли суд де-факто створює нові правові норми (часто шляхом прогалини в законі або розширеного тлумачення).

Judicial activism — ширший підхід, включає різні прояви активної судової ролі.

Judicial lawmaking — один із проявів суддівського активізму, пов'язаний із творенням права судами.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 2 липня 2019 року у справі № 916/3006/17
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/83589983>

80. Велика Палата Верховного Суду вважає, що строк для звернення до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису, передбачений статтею 88 Закону України «Про нотаріат» (нотаріус вчиняє виконавчий напис, якщо з дня настання строку виконання зобов'язання минуло не більше трьох років, а якщо сторонами у зобов'язанні є підприємства, установи, організації — не більше одного року), безпосередньо пов'язаний з позовною давністю, встановленою ЦК України. Загальна позовна давність установлюється тривалістю у три роки (стаття 257 ЦК України).

Отже, загальний строк для звернення стягувача до нотаріуса за вчиненням виконавчого напису становить не більше трьох років з дня виникнення у стягувача права вимоги до боржника незалежно від суб'єктного складу сторін у правовідносинах, тобто цей строк підлягає застосуванню й у відносинах між юридичними особами.

«Укркава, ТОВ проти України»(заява № 10233/20)

[https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-241576%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-241576%22]})

1. **Порушення принципу правової визначеності через непередбачуване тлумачення (п. 49):**

Перетлумачення чітких та однозначних положень статті 88 Закону про нотаріат зробило результат провадження непередбачуваним і суперечило принципу правової визначеності.

Значення: ЄСПЛ визнав, що навіть у межах повноважень національного суду перегляд тлумачення закону має межі — і ці межі порушуються, якщо нове тлумачення нівелює передбачуваність для учасників справи.

«Укркава, ТОВ проти України»(заява № 10233/20)

[https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-241576%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-241576%22]})

2. Суд замінив собою законодавця (п. 47):

Оскаржуване нове тлумачення більше нагадувало зміну законодавства, аніж вирішення розбіжностей у судовій практиці.

Значення: ЄСПЛ підкреслює, що суд у даному випадку вийшов за межі судової функції – не просто узгодив підходи, а фактично замінив парламент, змінивши зміст діючої норми.

«Укркава, ТОВ проти України»(заява № 10233/20)

[https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-241576%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-241576%22]})

3. Неприйнятність "судового тиску" на законодавця (п. 47):

Суд не може погодитися з тим, що відмова найвищого судового органу загальної юрисдикції України застосовувати норму, яку КСУ визнав однозначною і такою, що не підлягає тлумаченню, була законним способом спонукати законодавця до її зміни.

Значення: Ця позиція розкриває межу між судовим активізмом і узурпацією. Суд не має права вдаватися до непрямого «редагування» законодавства під приводом стимулювання реформ.

«Укркава, ТОВ проти України»(заява № 10233/20)

[https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-241576%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-241576%22]})

4. Відсутність обґрунтованих причин для зміни тлумачення (п. 48):

Велика Палата Верховного Суду не вказала на будь-які серйозні негативні наслідки, які б настали ... щоб виправдати настільки радикальну зміну тлумачення, як оскаржувана.

Значення: ЄСПЛ наголошує, що суд може змінити тлумачення, але лише за наявності вагомих підстав, таких як негативні наслідки старої практики. У цій справі таких причин не було.

«Укркава, ТОВ проти України»(заява № 10233/20)

[https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:\[%22001-241576%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22itemid%22:[%22001-241576%22]})

5. Суд може втручатися лише за умови свавілля (п. 42):

Функція Суду не полягає у виправленні ймовірних фактичних помилок національного суду, якщо тільки ці помилки не порушують права та свободи, захищені Конвенцією, і якщо оцінка, здійснена національним судом, не є явно свавільною.

Значення: Ця теза підкреслює межі повноважень ЄСПЛ: він втручається лише тоді, коли національний суд діє свавільно. У цій справі саме таке свавілля у тлумаченні і було визнано.

Кодекс адміністративного судочинства (стаття 7)

3. У разі невідповідності правового акта Конституції України, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або іншому правовому акта **суд застосовує правовий акт**, який має вищу юридичну силу, або положення відповідного міжнародного договору України.

4. Якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, **суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт**, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

У такому випадку суд після винесення рішення у справі звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду України подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта, що віднесено до юрисдикції Конституційного Суду України.

Кодекс адміністративного судочинства (стаття 7)

6. У разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини **(аналогія закону)**.

У разі відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права **(аналогія права)**.

Аналогія закону та аналогія права **не застосовується** для визначення підстав, меж повноважень та способу дій органів державної влади та місцевого самоврядування.

Том Бінґем. Правовладдя / за заг. ред. Сергія Головатого.
Київ: Ваїте, 2024. - 256 с.

Судді творять право, відповідаючи на нові виклики: навіть якщо суддя стримується у формулюваннях, його відповідь у новій справі часто де-факто стає джерелом права.

Суддівський активізм має межі: суд не може створювати нові норми – це порушує принцип законності. У праві також небезпечне перетворення права на щось «авантюрне», непередбачуване і неясне, адже це руйнує довіру до суду та принцип правовладдя.

Множинність суддівських думок має як користь, так і ризики: свобода висловлення розбіжних думок стимулює розвиток права, але лише за умови, що чітко сформульовано основний правовий принцип. Інакше суд не виконує свого обов'язку – дати орієнтир нижчим судам і забезпечити передбачуваність рішень.

Закон України «Про правотворчу діяльність»

Стаття 67. Мета, суб'єкти, складові та строки **правового моніторингу**

1. **Правовий моніторинг** - це систематична комплексна контрольна діяльність, спрямована на відстеження, аналіз та оцінку реалізації прийнятих нормативно-правових актів щодо:

1) введення їх у дію в повному обсязі (набрання нормативно-правовими актами чинності, реалізації норм права, викладених у їх перехідних положеннях, прийняття (видання) підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію нормативно-правових актів, щодо яких проводиться правовий моніторинг);

2) досягнення запланованих цілей нормативно-правового регулювання, їх впливу на суспільство та (або) на окремі соціальні групи, сектори чи галузі, а також визначення соціальних, правових, політичних, економічних, екологічних, адміністративних та (або) інших можливих запланованих наслідків чи виявлення незапланованих наслідків.

Закон України «Про правотворчу діяльність»

2. Правовий моніторинг здійснюється:

- 1) суб'єктами правотворчої діяльності - щодо прийнятих (виданих) ними нормативно-правових актів;
- 2) **іншими учасниками правотворчої діяльності** - у випадках та порядку, встановлених законом.

3. Правовий моніторинг включає:

- 1) юридичну оцінку нормативно-правового акта (далі - юридична оцінка), що включає здійснення аналізу:...
- в) **рішень Конституційного Суду України та (або) інших судів** стосовно нормативно-правового акта та (або) його окремих структурних елементів, щодо якого (яких) проводиться правовий моніторинг.

Закон України «Про правотворчу діяльність»

Стаття 68. Етапи здійснення правового моніторингу

...

4. Джерелами інформації та даних, необхідних для оцінки таких нормативно-правових актів, можуть бути:

....

4) судова практика

Закон України «Про правотворчу діяльність»

Стаття 71. Особливості правового моніторингу за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики

Верховний Суд за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики може звернутися до суб'єкта правотворчої діяльності з пропозицією щодо:

1. необхідності прийняття, внесення змін, зупинення або
2. дострокового відновлення дії структурного елемента відповідного нормативно-правового акта,
3. визнання його таким, що втратив чинність.

Закон України «Про правотворчу діяльність»

Стаття 65. Усунення правових прогалин та їх подолання

1. Правова прогалина - це повна або часткова відсутність норми права, що не забезпечує завершеність правового регулювання відповідних суспільних відносин.
2. У разі виявлення правової прогалини відповідний суб'єкт правотворчої діяльності зобов'язаний прийняти (видати) нормативно-правовий акт, що її усуває, актом того самого виду, що містить прогалину. Усунення правової прогалини шляхом прийняття (видання) нормативно-правового акта нижчої юридичної сили не допускається.
3. **Суд для подолання правової прогалини може застосовувати у випадках, передбачених законом:**
 - 1) аналогію закону - шляхом застосування до неврегульованих суспільних відносин положень закону, який регулює подібні суспільні відносини;
 - 2) аналогію права - шляхом застосування до суспільних відносин, не врегульованих нормативно-правовими актами, загальних принципів права.
4. Аналогія закону або аналогія права не застосовується для визначення підстав, меж повноважень та способу дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, притягнення особи до юридичної відповідальності.

Запитання для дискусії

1. Чи відповідає правовий висновок ВС ознакам норми права (основними ознаками «норми права» є суттєвий та довготривалий вплив на суспільно-управлінські відносини, в яких беруть участь або можуть брати участь необмежена кількість осіб (постанова ВС від 20 травня 2022 року у справі №160/9717/21))?
2. Які наслідки для системи законодавства має рішення адміністративного суду, що винесене у справі про оскарження НПА (нормативно-правовий акт втрачає чинність повністю або в окремій його частині з моменту набрання законної сили відповідним рішенням суду (ч. 2 ст. 265 КАС))?
3. Чи норма права (закону або іншого нормативно-правового акта) може існувати відокремлено від практики ВС (за її наявності) та, відповідно, суб'єкт владних повноважень може мати власний (відмінний від правового висновку ВС) підхід до розуміння тієї чи іншої норми права (висновки про застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх адміністративних органів, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права (ч. 4 ст. 6 Закону України «Про адміністративну процедуру»))?

Підзаконні акти

Порядок здійснення правового моніторингу щодо підзаконних нормативно-правових актів, затверджений постановою КМУ від 17 травня 2024 р. № 574

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/574-2024-%D0%BF#Text>

5. Правовий моніторинг акта суб'єкт правового моніторингу здійснює у такий спосіб як, зокрема, здійснення юридичної оцінки акта, яка включає проведення аналізу щодо:

- рішень Конституційного Суду України та (або) інших судів, що можуть стосуватися акта та (або) його окремих структурних елементів, щодо якого (яких) здійснюється правовий моніторинг;
- практики Європейського суду з прав людини, що можуть стосуватися акта та (або) його окремих структурних елементів, щодо якого (яких) здійснюється правовий моніторинг.

Порядок здійснення правового моніторингу нормативно-правових актів, включених до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, затверджений постановою КМУ від 23 серпня 2024 р. № 976 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2024-%D0%BF#Text>

У Міністерстві юстиції України відбувся круглий стіл щодо запровадження моніторингу нормативно-правових актів

https://pravo.ua/v-ministerstvi-iustytzii-ukrainy-vidbuvsia-kruhlyi-stil-shchodo-zaprovadzhennia-monitorynhu-normatyvno-pravovykh-aktiv/?fbclid=IwAR1DnPu0qxyBig9kaNsoucoTRlyNHoNE_cxPzCDBb4t-hYFS4mFAALMjzs

Голова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Михайло Смокович наголосив на тому, що **від якості законодавства залежить і якість судових рішень, тож суди також є контролерами якості законодавства.**

Міністр юстиції України зазначив, що нове законодавство та застосування цифрових механізмів не просто зробить процес моніторингу обов'язковим, але й виведе його проведення на принципово новий рівень.

«Без належного правового моніторингу законодавства формування ефективної правової політики держави в забезпеченні належного захисту прав та інтересів людини сьогодні є неможливим», — зауважив віцепрезидент НАН України Сергій Пирожков.

Головний науковий співробітник НДІ правотворчості та науково-правових експертиз НАПрН України Анатолій Колодій, який наголосив на необхідності розроблення і прийняття окремого закону про правовий моніторинг.

Звіт «Судовий вплив: роль судів у реалізації реформ в Україні» підготовлено в рамках проєкту «Громадянське суспільство для післявоєнного відновлення України та готовності до ЄС», що реалізується за підтримки ЄС <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/ALI-Judicial-Impact-UKR.pdf>

Явище, яке характеризує активну роль суду і суддів у проведенні соціальних змін, вперше було концептуалізовано 1947 року американським істориком А. Шлезінгером. Цей процес отримав назву «судовий активізм». Першопочатково це поняття використовувалося у контексті опису конфлікту між суддями Верховного суду США, а саме «судовими активістами», які були представлені групою Блека-Дугласа і виступали за активну роль суду у проведенні соціальних змін, та прихильниками концепції «суддівського самообмеження», тобто групою Франкфутера-Джексона, яка вважала, що роль суду у процесі соціальних перетворень має бути більш обмеженою. Свою позицію представники групи Франкфутера-Джексона обґрунтовували тим, що законодавча та виконавча гілки влади знають, «як найкраще піклуватися про прогрес та суспільний розвиток».

Ганс Петтер Гравер.

Герої в суддівській мантиї: добросовісне (чесне) суддівство в умовах аморальних законів / Київ: Вид-во ТОВ "Компанія ВАІТЕ" - 326 с.

Навіть у нашому довірливому норвезькому суспільстві суддя не може не бути морально відповідальним суб'єктом і не нести відповідальність за наслідки своїх дій.

Але це не надає судді повноважень використовувати свою посаду для просування окремої нормативної програми та займатися суддівським активізмом.

Крат Василь, Бабанли Расім.

Принципи права у практиці Верховного Суду: тернистий шлях від букви до духу

<https://www.deadlawyers.org/de-take-napysano/>

Без сумніву, суд не має грати на половині поля парламенту й не може підмінити собою законодавця, однак навіть у таких умовах залишається багато простору для судового активізму, який існує, як то кажуть, «між краплинами». Звісно, насамперед ідеться про наявність колізій, подолання яких є можливим винятково за умови певної частки судового активізму. Також зелене світло такий активізм отримує в разі наявності законодавчих прогалин. Це ті випадки, коли навряд хтось зможе звинуватити суддю в надмірному активізмі.

Складнішими є випадки, коли шансів звинуватити суддю в надмірному активізмі більше: тоді, коли норма певним чином врегульовує відносини, але робить це в неправовий (наприклад, неконституційний) спосіб.

Руслан Сидорович. Судовий активізм. Що це за явище: благо чи загроза?
<https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/sudoviy-aktivizm-shcho-ce-za-yavishche-bлаго-chi-zagroza.html>

Від фрази «підкоряється закону» до «керується верховенством права» ми зробили квантовий стрибок, зокрема в контексті позитивних тенденцій до можливості застосування судового активізму. І на це є дві причини.

Верховенство права жодним чином не заперечує принципу законності, до того ж цей принцип є складовою верховенства права. Ба більше, феномен верховенства права, як центрального принципу у здійсненні правосуддя, саме у його багатоскладовості, множинності (змістовно включає у себе інші принципи права) і в той же ж час, – узгодженості у призначенні – захисті прав особи, розумному коригуванні неточності закону (часом, швидкій реакції на ситуацію, коли такий є неправовим).

Ухвала Верховного Суду від 23 листопада 2021 року у справі № 420/6285/20

Верховний Суд наголосив, що Міністерством розвитку громад та територій України протягом тривалого часу (з дати затвердження наказом від 21 жовтня 2011 року № 244 Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності) не вживалися достатні заходи, спрямовані на врегулювання питання щодо порядку анулювання паспорту прив'язки розміщення тимчасової споруди.

Суд також звернув увагу, що недостатня урегульованість питання анулювання паспорту прив'язки на розміщення тимчасової споруди призвела до суттєвих порушень з боку органів, уповноважених здійснювати контроль за дотриманням благоустрою населених пунктів, пов'язаних з перевіркою дотримання порядку встановлення тимчасових споруд на території населеного пункту, здійснювати анулювання паспортів прив'язки тимчасових споруд, унаслідок чого порушено право відповідних суб'єктів господарювання, закріплене статтею 42 Конституції України, на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, а також зумовило настання негативних для них наслідків у вигляді неправомірного втручання у це право.

Ухвала Верховного Суду від 23 листопада 2021 року у справі № 420/6285/20

До того ж без належного врегулювання питань, пов'язаних з процедурою анулювання паспорту прив'язки встановлення тимчасових споруд, адміністративні суди не мають достатньої можливості оцінити правомірність відповідних рішень, дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

З огляду на вищезазначене, Верховний Суд виніс окрему ухвалу, якою **довів до відома Міністерства розвитку громад та територій України про відсутність унормування у Порядку розміщення тимчасових споруд для провадження підприємницької діяльності, затвердженому наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 21 жовтня 2011 року № 244 та зареєстрованому в Міністерстві юстиції України 22 листопада 2011 року за № 1330/20068, механізму прийняття та форми рішення про анулювання паспорту прив'язки тимчасової споруди.**

Використані джерела:

1. Берназюк Ян. Конституційно-правовий статус Верховного Суду як суду права // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 6 (12) – грудень 2020 – С. 101-115. URL : <http://maup.com.ua/assets/files/expert/12/8.pdf>
2. Берназюк Ян. Конституційно-правовий статус Верховного Суду як суду права, що забезпечує сталість та єдність судової практики / Застосування судами Конституції України: доктрина і практика, Київ: ВАТЕ, 2022. – 602 с. – С. 111-143. https://ccu.gov.ua/sites/default/files/zastosuvannya_sudamy_konstytuciyi_ukrayiny_doktryna_i_praktyka_2022_1.pdf
3. Берназюк Ян. Допустимість меж суддівського розсуду та дисциплінарна відповідальність https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/discretion_bernaziuk.pdf
4. Берназюк Ян. Незастосування судом закону: між верховенством права та принципом розподілу державної влади (на прикладі захисту соціальних прав) – Харків: Право, 2023. – 412 с. – С. 133-138 https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/kas_rish/Zbirnik_tez_6_konferen_6_07_2023.pdf
5. Берназюк Ян. Співвідношення необхідності забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). URL : <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/986409>
6. Берназюк Ян. Особливості забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2020. Вип. 2(90). С. 77-89.
7. Берназюк Ян. Вирішення виключної правової проблеми як спосіб забезпечення однакового застосування норм права. Судово-юридична газета. 2019. URL : <https://sud.ua/ru/news/blog/136144-virishennya-viklyuchnoyi-pravovoyi-problemi-yak-sposib-zabezpechennya-odnakovogo-zastosuvannya-norm-prava>
8. Берназюк Ян. Особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/presentation_bernaziuk_NPA.pdf

Використані джерела:

9. Берназюк Ян. Конституційні основи правотворчості Президента України: монографія. - Херсон : Видавничий дім "Гельветика", 2013. – 512 с.
10. Берназюк Ян. Вирішення колізій між актами законодавства різної юридичної сили та між правовими висновками (позиціями) Верховного Суду. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2022. № 3 (87). С. 13-26
11. Берназюк Ян. Застосування принципу *lex specialis* при вирішенні колізій у законодавстві: аналіз судової практики. Слово Національної школи суддів України. 2022. № 1-2 (38-39). С. 69-82
12. Берназюк Ян. Застосування принципу верховенства права (правовладдя) для вирішення колізій у законодавстві. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 4 (22) серпень-вересень 2022 С. 80-98.
13. Берназюк Ян. Основні підходи до вирішення колізій у законодавстві: теоретико-правове дослідження. Constitutionalist. 2022. 12 с. <https://constitutionalist.com.ua/osnovni-pidkhody-do-vyrishennia-kolizij-u-zakonodavstvi-teoretyko-pravove-doslidzhennia>
14. Берназюк Ян. Поняття, причини виникнення та види колізій у законодавстві. Право і суспільство. 2022. № 5. URL : http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/5_2022/20.pdf
15. Берназюк Ян. Пріоритетність міжнародних договорів при вирішенні колізій у законодавстві: аналіз судової практики. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 3. С. 223-229.
16. Берназюк Ян. Нові принципи здійснення правосуддя https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2024_prezent/101-%20new_principles_court_bernaziuk.pdf
17. Берназюк Ян. Особливості застосування критерію «якості закону» під час вирішення публічно-правових спорів. Право і суспільство. 2020. № 5/2020. С. 6-14. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/5_2020/4.pdf
18. Берназюк Ян. Верховний Суд як суд права: чи існує суддівська правотворчість https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/judicial_lawmaking_bernaziuk.pdf

Верховний
Суд

Дякую за увагу!